

MINDENNAPI ÉLETCÉLOK ÉS A GYERMEKSZÁM

SZUKICSNÉ SERFÖZŐ KLÁRA

Az 1990/91-ben házasságot kötött nők vizsgálatánál mind a házasságkötéskor, mind a tíz évvel későbbi adatfelvételnél szerepeltek olyan kérdéscsoportok, amelyekkel az érintettek házassággal, családi élettel és más értékekkel kapcsolatos véleményét kívántuk megismerni. A kérdések egy része az egyes életcélok fontosságát tudakolta, míg másik része azt, hogy hány gyermek mellett lehet ezeket még megvalósítani. Az elemzés 3155 nő válaszain alapul.

A kapcsolat alakulása, a tervezett és a megvalósult gyermekszám a vizsgálat legfontosabb kérdései közé tartozott. A véleményváltozók segítségével pedig képet alkothatunk arról, hogy milyen értékek voltak fontosak számukra, ezek mennyiben befolyásolták gyermekvállalási hajlandóságukat, s az eltelt évek során hogyan módosult véleményük a családi életükben és a társadalmi környezetükben végbement jelentős változások nyomán.

Az európai országokban az utóbbi évtizedekben bekövetkezett termékenységsökkenés, illetve pontosabban fogalmazva a családalapítás és a gyermekvállalás terén tapasztalt változások okát kutatva gyakran hivatkoznak mint az egyik legfontosabb okra az értékek, normák változására. A nők fokozottabb munkavállalásával, képzettségük növekedésével, a hatékonyabb fogamzásgátlással a tradicionális családi értékek mellett vagy helyett új életcélok, életformák alakultak ki, amelyek az egyének nagyobb szabadságát biztosítják. E megváltozott értékstruktúra, az egymással konfliktusban lévő értékek rangsorolása az emberek döntései mögött megtalálható.

Az említett kérdéscsoportok más kérdésekkel együtt részét képezték a kilencvenes évek elején kilenc európai ország részvételével megvalósult nemzetközi vizsgálatnak (Population Policy Attitudes and Acceptance Survey). Így az 1990/91-ben házasságot kötött nők véleményét más országok adataival is összevethetjük, legalábbis a házasságkötésüket követő első felvétel idejére vonatkozóan. A tíz évvel későbbi vizsgálatnál erre közvetlenül már nincs lehetőségünk.

Mindennapi életcélok fontossága a házasságkötés után, 1991-ben

A felvétel céljából adódóan a legtöbb kérdés a család és a gyermek fontosságát tudakolta, de az életcélok között szerepeltek a környezet elismerésére, az

anyagiakra, az önmegvalósításra és a vallás szerepére vonatkozó kérdések is. Három válaszlehetőséget kínáltunk fel a nagyon fontostól a nem fontosig.

A nagyon fontos választ adók aránya alapján egyértelműen a *családdal és a gyermekkel kapcsolatos életcélok* emelkedtek ki (1. táblázat). A nők 95 százaléka a „teljes és boldog családi életet”, 90 százaléka a „képes legyen elegendő gondot és figyelmet fordítani a gyermekeire” és 85 százaléka a „megfelelő oktatásban részesíthesse gyermekeit” célokat nagyon fontosnak tartotta. Viszonylag csekély hányaduk gondolkozott ezekről az értékekről másképpen, szinte alig voltak olyanok, akik számára ezek nem voltak fontosak. Az utána következő értékekről már jobban megoszlottak a vélemények. Az „elég pénze, jövedelme legyen”, illetve „ne legyen elhagyatva öreg korában” célokat még ugyan a nőknek valamivel több, mint a fele tartotta nagyon fontosnak, de a többi értéknél már a nők többsége az „elég fontos” választ adta. Ezt a választ legtöbbször – a nők kétharmada – az „elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására” céljánál jelölték meg. A hit, vallás szabályai szerint élés, valamint a szakmai karrier került az értékek rangsorának a végére. Csak minden nyolcadik nő tartotta nagyon fontosnak, hogy hitének, illetve vallásának szabályai szerint éljen, míg a többiek közel azonos arányban gondolták ezt elég fontosnak vagy nem fontosnak. A szakmai karriert pedig még kevesebben vélték nagyon fontosnak, de a közepesen fontos kategóriába többen sorolták, mint a vallás szabályai szerinti élést. A nők több mint egyharmada számára a karrier egyáltalán nem volt fontos.

1. Mindennapi életcélok fontosságának megítélése (%), 1991
Estimation of the importance of daily objects of life

Mindennapi életcélok	Nagyon	Elég	Nem	Összesen
	fontos			
Teljes és boldog családi élete legyen	95,3	4,6	0,1	100,0
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	90,4	9,4	0,2	100,0
Megfelelően taníttathassa gyermekét	85,0	14,4	0,6	100,0
Elég pénze, jövedelme legyen	56,6	42,1	1,4	100,0
Ne legyen elhagyatva öreg korára	51,5	46,0	2,5	100,0
Szép, tágas lakásban lakjon	42,2	51,0	6,9	100,0
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	40,9	54,3	4,8	100,0
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	36,9	55,5	7,6	100,0
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	22,3	66,0	11,7	100,0
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	12,5	44,0	43,5	100,0
Szakmai karrierje legyen	7,7	55,7	36,6	100,0
Átlag	49,2	40,3	10,5	100,0

A vélemények alapján eléggé határozott értékstruktúra rajzolódik ki. A családdal, a gyermekekkel kapcsolatos értékek messze kiemelkednek. Különösen a családi élet boldogsága és a gyermekek megfelelő gondozása, nevelése, isko-

láztatása az, amit különösen fontosnak tartottak a nők. Az anyagi javak (pénz, megfelelő lakás) közepes helyet foglalnak el. Ugyancsak ebben a közepes sávban helyezkednek el más, a családhoz, gyermekekhez kapcsolódó értékek (ne legyen elhagyatva öreg korában, munka mellett legyen elég ideje a háztartásra), valamint a környezet elismerésére törekvés (becsüljék és tiszteljék családján kívül). Az individuális célok (elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására, szakmai karrier) és a vallás szabályai szerinti élés a felsorolt mindennapi életcélok közül egyértelműen a ranglista aljára, a kevésbé fontos értékek közé kerültek.

Azt feltételeztük, hogy az iskolai végzettség, amely szerinti vizsgálatnál számos esetben markáns eltérések mutathatók ki, lényegesen differenciálni fogja a nők véleményét is. Eredményeink szerint a legnagyobb eltérést a hitének, illetve vallásának szabályai szerint élés megítélésénél tapasztalhattuk, amely egyébként az értéklista vége felé található. A diplomások négyszer nagyobb arányban gondolták nagyon fontosnak (28%), mint a szakmunkásképző iskolát végzett nők. Az anyagi életcélok tekintetében, mind a pénz, mind a lakás esetében pedig kétszeres a különbség az ezt a célt a legnagyobb (72%), arányban megjelölő általános iskolát végzett, illetve legkisebb arányban megjelölő diplomás nők között.

A fenti vélemények nemzetközi összehasonlítása alapján azt látjuk, hogy a *családdal és a gyermekekkel kapcsolatos értékek mindenhol a ranglista élén álltak* (Palomba 1998). Hollandiában és Svájcban a magyarországi eredményekhez hasonlóan, tehát igen magas arányban tartották ezeket az értékeket nagyon fontosnak, de a család és a gyermek magas értékelése mellett a kérdezettek mintegy háromnegyede nagyon fontosnak tartotta azt is, hogy elegendő ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására (2. táblázat). Nálunk ez utóbbit a kevésbé fontos értékek közé sorolták a nők, csak negyedük gondolta nagyon fontosnak. Hozzánk hasonlóan vélekedtek erről az akkori Csehszlovákiában is. A másik individuális célt, a szakmai karriert is ugyanezen országokban gondolták a legkevésbé fontosnak, kiugróan kevés nőnek, mindössze a kérdezettek 7–8 százalékának jelentett ez fontos életcélt. Az értékstruktúrákban, az egyes értékek fontosságának különbségeiben az országok társadalmi helyzete, kultúrája, hagyományai játszanak szerepet.

2. Mindennapi életcélok néhány országban (nagyon fontos válaszok aránya)
Daily objects of life in some countries
(the proportion of responses 'very important')

Mindennapi életcélok	Cseh- szlová- kia	Német ország	Magyar- ország	Olasz- ország	Hollandia	Svájc
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	25	52	23	52	79	73
Ne legyen elhagyatva öreg korára	38	48	53	60	76	68
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	11	42	36	60	65	56
Elég pénze, jövedelme legyen	49	54	56	35	44	51
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	26	14	14	35	13	15
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	75	70	90	77	93	90
Szakmai karrierje legyen	7	27	8	27	31	20
Teljes és boldog családi élete legyen	72	73	95	79	96	89
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	61	23	41	31	43	31
Szép, tágas lakásban lakjon	31	34	42	32	31	28
Megfelelően taníthatassa gyermekét	58	66	86	83	88	86

Forrás: Palomba, R.: Value Preferences and Attitudes on Population. In: Population, Family and Welfare Vol. 2. p. 58.

Életcélok és gyermekszám-preferenciák

Az életcéloknak a fenti sorrendje a 90-es évek elején frissen házasságot kötött nőknek a gondolkodásmódját tükrözi. Ezt fontos hangsúlyozni, hiszen a magánéletükben egy más, reményekkel, várakozással teli új időszak kezdődött el, s a társadalmi-gazdasági életben is fontos változások történtek, illetve voltak kialakulóban. Vizsgálatunk szempontjából az értékstruktúrán kívül nagyon fontos volt annak feltárása, hogy ezeket az életcélokat hány gyermek mellett tartották megvalósíthatónak, azaz melyek azok az értékek, amelyek több gyermek mellett is teljesülhetnek, melyek azok, amelyek inkább a gyermekszám korlátozása irányában hatnak, illetve amelyek valóra váltása lényegében független a gyermekszámtól. A felkínált válaszlehetőségek a gyermektelenségtől a három és több gyermekig terjedtek, valamint mód volt a mindegy hány, azaz a gyermekszámtól független válasz megjelölésére is.

Átlagosan a nők egyharmada érezte úgy, hogy a felsorolt életcélok megvalósítása nem függ a gyermekek számától, tehát a kevés vagy a sok gyermek nem feltétele, s nem gátja ezen életcélok elérésének. A többiek konkrét gyermekszámot mondtak. Természetesen az egyes életcélok tekintetében igencsak szóródtak a válaszok. Kiemelkedően sokan, a nők háromnegyede gondolta úgy, hogy a hit, vallás szabályai szerinti élés nem függ a gyermekszámtól, s a nők

kétharmada ugyanígy vélekedett a családon kívüli tisztelet eléréséről is. Ugyanakkor a „legyen elég ideje a háztartásra teljes munkaidő mellett” vagy a „legyen elég ideje ön maga és saját érdekei számára” kívánságokat a nőknek csak 13–16%-a tartotta gyermekszámtól függetlenül megvalósíthatónak.

Azok a nők, akik konkrét gyermekszámot mondtak, az egyes életcélokat leginkább két gyermek mellett tartották elérhetőnek (3. táblázat). A felsorolt életcélokat együttesen nézve a nők 58%-ának volt ez a véleménye. A kétgyermekes családmódellem előnyben részesítése különösen magas volt a „képes legyen elég gondot fordítani a gyermekeire”, a „teljes és boldog családi élete legyen”, valamint a „megfelelő oktatásban részesíthesse gyermekeit” életcéloknál (70%). Ezek az életcélok a fontossági ranglista élén álltak. Az elég jövedelem, pénz elérését már csak kisebb gyermekszámmal vélték megvalósíthatónak. A két gyermeket preferálók többségének fennmaradása mellett a nők harmada már csak egy gyermekkel tartotta elképzelhetőnek e cél elérését, s relatíve magas volt azok aránya is, akik csak gyermek vállalása nélkül látták biztosítva a megfelelő jövedelmi helyzetüket. A nők legkevésbé a szakmai karriert tudták gondolatban összeegyeztetni a gyermekvállalással. Ennek megvalósítása egyharmaduk véleménye szerint csak gyermek nélkül lehetséges, s alig nagyobb arányban gondolták, hogy ez két gyermek mellett is elérhető. Mindezek alapján igencsak elgondolkodtató, hogy a gyermekszámot megjelölő nők közel fele legfeljebb egy gyermek mellett látta biztosítottnak, hogy elég pénze, jövedelme legyen, míg a szakmai karrier esetében már 60%-uk gondolkodott így. Három vagy annál több gyermeket viszonylag nagyobb arányban a „nem akar elhagyatva lenni öreg korában”, a „teljes és boldog családi élete legyen”, valamint a „hite, vallása szerint éljen” életcélok megvalósításához tartották szükségesnek, illetve azzal összeegyeztethetőnek. E gyermekszám-preferenciák tükröződnek az egyes életcélokhoz tartozó átlagos gyermekszámokban¹ is. Csak a szélső értékeket megemlítve a „nem akar elhagyatva lenni öreg korában” (216), illetve a teljes és boldog családi élet (205) kívánságát tartották a legmagasabb gyermekszám mellett megvalósíthatónak, míg a legalacsonyabb gyermekszám a szakmai karrierhez (109) és az elég jövedelem, pénz biztosításához (140) kötődött.

¹ Az átlagos gyermekszám mérésére a 100 nőre jutó gyermekek számát használjuk.

3. Mindennapi életcélok és a hozzájuk kapcsolódó gyermekszám-preferenciák
(„mindegy” nélkül, %), 1991

Daily objects of life and the attaching preferences in child number (without the response 'all the same' %) 1991

Mindennapi életcélok	Gyermek nélkül	Egy	Kettő	Három vagy több	Összesen	Száz nőre jutó gyer- mekek száma
Ne legyen elhagyatva öreg korára	0,9	12,3	61,7	25,1	100,0	216
Teljes és boldog családi élete legyen	0,9	12,4	69,9	16,9	100,0	205
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	5,0	18,0	60,6	16,4	100,0	192
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	1,2	17,6	70,6	10,5	100,0	192
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	4,8	17,8	64,5	12,9	100,0	188
Megfelelően taníthatassa gyermekét	1,5	22,4	69,0	7,1	100,0	182
Szép, tágas lakásban lakjon	8,5	24,4	57,4	9,7	100,0	169
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	8,5	29,5	57,1	4,9	100,0	159
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	11,4	29,1	53,8	5,6	100,0	154
Elég pénze, jövedelme legyen	16,5	32,4	46,1	5,0	100,0	140
Szakmai karrierje legyen	33,4	27,4	36,1	3,1	100,0	109
Átlag	8,8	23,0	58,4	9,8	100,0	171

A fentiek a főbb tendenciákat tekintve érvényesek a különböző iskolai végzettségű nőkre is, de találunk sajátosságokat. A leginkább szembeötlő, hogy az iskolai végzettség emelkedésével az életcélok többségénél nőtt azok aránya, akik szerint az életcél megvalósíthatósága független a gyermekek számától. Ebből a szempontból a szakmai karrier jelentett kivételt, ahol éppen ellenkező irányú kapcsolatot figyelhetünk meg. A diplomások számára volt a legkevésbé mindegy a gyermekek száma.

Az egyes életcélokhoz kapcsolódó átlagos gyermekszámok legmagasabb és legalacsonyabb értéke általában 6–14%-kal tért el egymástól, de hogy melyik végzettséghez kötődtek ezek az értékek, s hogy az iskolázottsági skálán hol voltak nagyobb különbségek, szinte életcélonként változott (4. táblázat). Közülük csak néhányat említünk meg. Az „elég pénze, jövedelme legyen”, valamint a „munka mellett legyen elég ideje a háztartásra” kívánságot a nők az iskolai végzettségük növekedésével alacsonyabb gyermekszám mellett tartották megvalósíthatónak, míg a hit, vallás szabályai szerinti élésnél éppen fordított az összefüggés. Érdekes felfigyelni arra, hogy a konkrét gyermekszámot megjelölő érettségizettek, diplomások ötöde már egy gyermek mellett sem látta biztosítottnak, hogy megfelelő jövedelmi szinten éljen, egyharmaduk pedig csak egy gyermek mellett gondolta ezt realizálhatónak. Tehát az ilyen végzettségű nők

fele, illetve a mindegy hány gyermek választ megjelölőket is figyelembe véve a nők 40%-a úgy gondolta, hogy legfeljebb egy gyermek vállalása teszi lehetővé, hogy elég pénze, jövedelme legyen. Nem voltak sokkal optimistábbak az alacsonyabb végzettségűek sem, amin egyáltalán nem csodálkozhatunk. Ugyanakkor a teljes és boldog családi életet az érettségizettek és a diplomások képzeltek el magasabb gyermekszámmal. Ez abból adódott, hogy közülük, különösen a diplomások közül, az átlagosnál nagyobb arányban tartották három és több gyermek mellett megvalósíthatónak ezt a célt. A szakmai karrierrel leginkább az érettségizettek gondolták, hogy elérése érdekében korlátozni kell a gyermekszámot, bár minden végzettségi szinten egyértelműen ehhez a célhoz kapcsolódtak a legkisebb gyermekszámok. Kiemelkedően magas volt azoknak a nőknek az aránya, akik a gyermekvállalást és a szakmai karriert összeegyeztethetetlennek tartották. A gyermekszámot megjelölő nők egyharmada gondolkodott így. Az összes nőt figyelembe véve pedig az alacsonyabb iskolai végzettségűek ötöde, az érettségizetteknek és diplomásoknak a negyede volt ezen a véleményen.

4. Az átlagos gyermekszám, amely mellett a mindennapi életcélok megvalósíthatóak a nők iskolai végzettsége szerint, 1991

Average child number by which the daily objects of life can be attained, by the educational level of women, 1991

Mindennapi életcélok	Iskolai végzettség				Összesen
	legfeljebb 8 általános	szakm., szakiskola	érettségi	diploma	
Ne legyen elhagyatva öreg korára	214	209	217	232	216
Teljes és boldog családi élete legyen	198	197	210	223	205
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	183	191	192	209	192
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	190	188	192	202	192
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	195	184	186	187	188
Megfelelően taníttathassa gyermekét	181	183	181	187	182
Szép, tágas lakásban lakjon	175	172	165	166	169
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	167	160	156	155	159
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	162	155	151	151	154
Elég pénze, jövedelme legyen	147	145	136	132	140
Szakmai karrierje legyen	110	112	105	113	109
Átlag	174	171	168	171	171

Az egyes életcélokhoz tartozó gyermekszám-átlagok és a lakóhely jellege között a vizsgált értékek több mint felénél határozott kapcsolatot találtunk (5. táblázat). Közülük csak a teljes és boldog családi élet esetében alakult úgy, hogy a legmagasabb gyermekszámmal a fővárosban élők, a legalacsonyabbal pedig a falun lakók gondolták megvalósíthatónak, a többinél a fordított kapcsolat volt jellemző. Legnagyobb eltérést az „elég pénze, jövedelme legyen”, a „munka mellett legyen elég ideje a háztartásra”, valamint „önmagára és céljai megvalósítására” életcéloknál tapasztalhattunk. A községekben élő nők ezeket 17–21%-kal magasabb gyermekszám mellett is elérhetőnek vélték, mint a budapestiek.

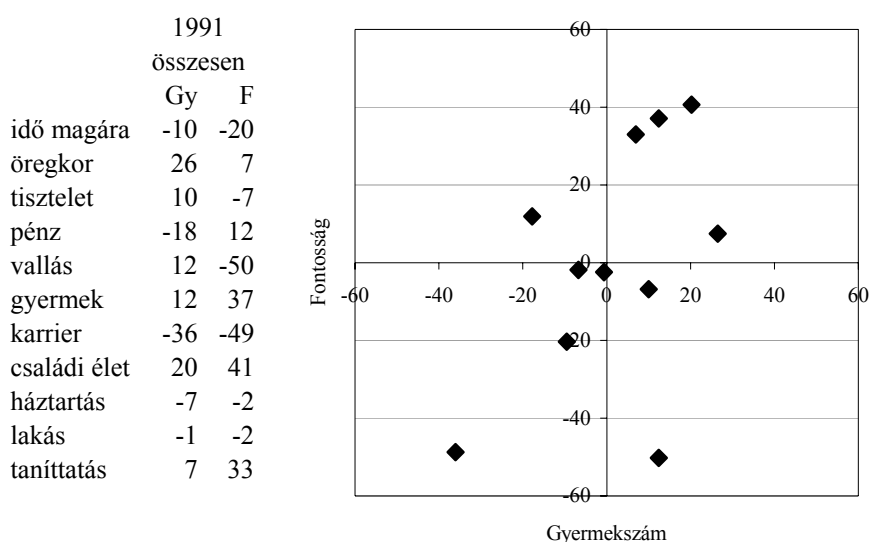
5. Az átlagos gyermekszám, amely mellett a mindennapi életcélok megvalósíthatóak a nők lakóhelye szerint, 1991

Average child number by which the daily objects of life can be attained, by the place of residence of women, 1991

Mindennapi életcélok	Lakóhely			Összesen
	Budapest	város	község	
Ne legyen elhagyatva öreg korára	216	217	213	216
Teljes és boldog családi élete legyen	209	205	203	205
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	190	190	195	192
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	191	191	194	192
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	172	188	191	187
Megfelelően taníttathassa gyermekét	174	183	186	183
Szép, tágas lakásban lakjon	158	167	177	169
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	141	159	167	159
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	139	153	162	154
Elég pénze, jövedelme legyen	124	138	150	140
Szakmai karrierje legyen	99	113	109	109
Átlag	160	170	175	171

Az életcélok fontossága és a hozzájuk kapcsolódó gyermekszám-preferenciák kombinációja alapján egy strukturáltabb képet kapunk arról, hogy az átlagosnál magasabb vagy alacsonyabb gyermekszámok milyen fontosságú életcélokhoz kötődtek. Az alkalmazott módszer alapjaiban hasonló a Population Policy Acceptance nemzetközi vizsgálat keretében 2000-ben végrehajtott magyarországi felvétel adatainak elemzése során használt eljáráshoz (S. Molnár

2002). Az egyes életcélok fontosságát a 100 fokú skála² alapján mértük, míg a gyermekszám-preferenciákat az átlagos gyermekszám segítségével, amelyet a konkrét gyermekszámot megjelölő nők véleménye alapján számítottunk ki. A kapott értékeket az átlagokhoz viszonyítottuk. Így választ kaphattunk arra a kérdésre, hogy az átlagnál magasabb vagy alacsonyabb gyermekszámok a fontosabb vagy a kevésbé fontos életcélokhoz kötődtek-e. Az ábrán a vízszintes tengelyen az átlagos gyermekszámtól, a függőlegesen pedig az egyes életcélok fontosságának átlagától való százalékos eltéréseket ábrázoltuk. A koordinátatengelyek alkotta negyedekbe az életcélok és gyermekszámok különböző kombinációi kerültek (I. ábra).

Megjegyzés: A fenti grafikon mellett az első számoszlop a gyermekszámhoz tartozó értékeket tartalmazza (vízszintes koordináta-tengely), a második oszlop a fontossághoz tartozókat (függőleges koordináta-tengely).

I. A mindennapi életcélok fontossága és a megvalósítható gyermekszám a nők véleménye szerint (az átlagtól való százalékos eltérések alapján), 1991
Importance of daily objects of life and realisable child number in the opinion of the women (on the basis of the departure from the average expressed in percentage) 1991

² A válaszokat háromelemű skálán értékeltük a nagyon fontostól (2) a nem fontosig (0), majd az egyes kérdésekhez tartozó átlagokat 100 pontos skálára számítottuk át.

1. Fontos életcélok, amelyek inkább kevesebb gyermek mellett valósíthatók meg: ide tartozik az „elég pénze, jövedelme legyen” kívánság.
2. Fontos életcélok, amelyek több gyermek mellett (is) megvalósíthatók: a „teljes és boldog családi élet”, a „ne legyen elhagyatva öreg korára”, a „képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire”, és a „megfelelően taníttathassa gyermekeit” célok sorolhatók ide, amelyek mindegyike a családdal és gyermekkel kapcsolatos.
3. Kevésbé fontos életcélok, amelyek több gyermek mellett (is) megvalósíthatók: a „becsüljék és tiszteljék családján kívül” és a „hitének, illetve vallásának szabályai szerint éljen” kívánságok kerültek ide.
4. Kevésbé fontos életcélok, amelyek inkább kevesebb gyermek mellett érhetők el: a „szakmai karrierje legyen”, és az „elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására” életcélok tartoznak elsősorban ide. Formailag ebbe a kategóriába sorolható a „munka mellett legyen elég ideje a háztartásra” és „a szép, tágas lakásban lakjon” cél elérése is.

Ebben a megközelítésben is a család és a karrier jelenti a két szélső értéket, az előbbinél pozitív (41%, ill. 20%) az utóbbinál negatív (-49%, ill. -36%) eltéréssel az átlagtól, mind az érték fontosságát, mind mellé rendelt átlagos gyermekszámot illetően. A vallás értékpreferenciája itt is mélyen az átlag alatt helyezkedik el, igaz, az átlagosnál magasabb gyermekszámmal (-50%, ill. 12%), míg az anyagiaknak az átlagosnál valamivel magasabb értéke alacsonyabb gyermekszámmal párosul (12%, ill. -18%).

Mindennapi életcélok fontossága tíz évvel a házasságkötés után, 2001-ben

Az ismételt felkereséskor a nők a mindennapi életcélokat összességében valamivel fontosabbnak érezték, mint tíz évvel korábban (6. táblázat). Amint az várható volt, emelkedett az individuális célok (szakmai karrier, elég idő önmagára és céljai megvalósítására), a vallás fontossága, de fontosabb lett a családon kívüli tisztelet, megbecsülés elérése, s a „ne legyen elhagyatva öreg korában” kívánság is. Az említett életcélokat 8–15%-kal tartották fontosabbnak a 100 fokú skálán mért érték alapján, mint házasságkötésük idején. Többnyire azok aránya emelkedett meg, akik ezeket nagyon fontosnak gondolták. A többi életcél megítélésénél ennél kisebb mértékűek voltak a változások. Érdekes felfigyelni arra, hogy ebben az elanyagiasodott világban az „elég pénze, jövedelme legyen” életcél fontossága, ha minimálisan is, de csökkent.

6. Mindennapi életcélok fontosságának alakulása, 1991, 2001
Changes in the importance of daily objects of life, 1991, 2001

Mindennapi életcélok	Fontosság 100 fokú skálán		Változás 1991=100,0
	1991	2001	
Teljes és boldog családi élete legyen	98	97	99,1
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	95	97	101,7
Megfelelően taníttathassa gyermekét	92	96	104,5
Elég pénze, jövedelme legyen	78	77	98,8
Ne legyen elhagyatva öreg korára	75	80	107,8
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	68	70	103,4
Szép, tágas lakásban lakjon	68	69	101,3
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	65	71	110,5
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	55	61	111,2
Szakmai karrierje legyen	36	41	114,6
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	35	39	112,8
Átlag	69	73	104,6

A mindennapi életcélok fontosságának struktúrájában nem következett be gyökeres változás. Bár emelkedett mind a szakmai karrier, mind a vallás fontossága, továbbra is a többi életcéltól viszonylag leszakadva az utolsó két helyet foglalták el a ranglistán. A legfontosabbnak tartott életcélok is ugyanazok maradtak, csak annyi változás történt, hogy a gyermekekkel kapcsolatos életcélok felzárkóztak a korábban élen álló boldog családi élet fontosságához. Ez első sorban a gyermekek megfelelő taníttatása fontosságának az emelkedését jelentette. A kilencvenes években a munkanélküliség tömeges megjelenése, a fizikai és szellemi jövedelmek különbségének fokozódása, a felsőfokú oktatás expanziója még inkább megerősítette a szülőkben, hogy a gyermekük jövője szempontjából taníttatásuk kulcskérdés.

A mindennapi életcélok fontosságának nem túl jelentős változása azonban nem jelenti azt, hogy az embereknek csak kis része módosította véleményét. Az életcél fontosságának növekedése legfeljebb csak azt jelzi, hogy valamivel nagyobb arányban voltak azok, akik ezt most fontosabbnak tartották, mint azok, akik a korábbinál kisebb jelentőséget tulajdonítottak neki (7. táblázat). Ebből a szempontból azt mondhatjuk, hogy átlagosan a nők kétharmada ítélte meg az életcélok fontosságát mindkét felvétel idején azonosan, ötödük most fontosabbnak gondolta azokat, mint házasságkötése idején, s minden hatodik-hetedik nő pedig éppen fordítva vélekedett. A legfontosabbnak tartott életcélokról volt a legstabilabb a nők véleménye. A teljes és boldog családi életet, a gyermekek megfelelő gondozását, taníttatását a nők 80–90%-a mindkét időpontban azonos fontosságúnak gondolta. A többi életcél esetében ez az arány 50–60% között alakult.

7. A mindennapi életcélok fontossága megítélésének változása (%), 1991, 2001
*Changes in the estimation of the importance of daily objects of life (%),
 1991, 2001*

Mindennapi életcélok	Fonto- sabbnak	Azonos fontossá- gúnak	Kevésbé fontosnak	Összesen
	gondolja			
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	29,7	52,3	18,0	100,0
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvaló- sítására	28,0	55,3	16,7	100,0
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	27,9	52,2	19,9	100,0
Ne legyen elhagyatva öreg korára	27,8	55,6	16,6	100,0
Szakmai karrierje legyen	27,0	55,1	17,9	100,0
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	25,1	54,0	20,8	100,0
Szép, tágas lakásban lakjon	23,5	54,3	22,2	100,0
Elég pénze, jövedelme legyen	19,6	59,0	21,4	100,0
Megfelelően taníttathassa gyermekét	13,2	81,7	5,1	100,0
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	8,4	86,8	4,8	100,0
Teljes és boldog családi élete legyen	4,0	90,3	5,7	100,0
Átlag	21,3	63,4	15,4	100,0

Minél iskolázottabbak voltak a nők, s közigazgatásilag minél magasabb szintű településen éltek, annál kisebb mértékben változott meg az életcélok fontosságáról a véleményük, legalábbis az átlagok szintjén. Ezek a különbségek nem túl jelentősek, az egyes életcélok esetében azonban már jobban látszottak a végzettségi szint és a település típusa szerinti eltérések. Például a vallás fontosságának szerepe 26, illetve 23%-kal emelkedett az általános iskolát végzett nőknél, a falun élőkénél, míg a diplomások, a budapestiek lényegében ugyanolyan, illetve kisebb jelentőséget tulajdonítottak neki, mint korábban. Kisebb különbséggel, de a tendencia hasonló volt a „megfelelően taníttathassa gyermekét” életcélok megítélésénél is. Ugyanakkor az „elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására” életcél fontossága az érettségizettek és a diplomások, valamint a Budapesten élő nők szemében nagyobb mértékben nőtt, mint az alacsonyabb iskolázottságúak vagy a nem fővárosban lakók esetében. Érdekes, hogy az ugyancsak individuális célnak tekintett szakmai karrier fontossága pedig leginkább a legalacsonyabb iskolázottságúaknál, a községekben élőkénél emelkedett. Megemlíthető még a pénzről és a jövedelemről alkotott vélemény változásának különbsége is, amelyet az alacsonyabb iskolai végzettségűek, a falun élők ugyanolyan fontosnak, a magasabb iskolai végzettségűek, a városban, különösen a fővárosban élők pedig csökkenő jelentőségűnek tartottak.

A gyermekszám-preferenciák változása

A mindennapi életcélok fontosságának változásához hasonlóan tíz év elteltével némileg módosult az a gyermekszám is, amely mellett a nők ezeket az életcélokat megvalósíthatónak tartották (8. táblázat). A legjellemzőbb változás, hogy megnőtt azoknak a nőknek az aránya, akik három vagy több gyermek mellett is elérhetőnek tartották e célokat. Változatlanul a nők harmada gondolta, hogy az életcélok megvalósítása nem függ a gyermekek számától.

A vélemények változását összefoglalóan jelzi, hogy a száz nőre jutó preferált gyermekszám tíz év alatt 171-ről 181-re nőtt. Ugyancsak az életcélokhoz kapcsolódó gyermekszám-preferenciák változására következtethetünk abból is, hogy mindössze a nők 40%-a maradt eredeti véleménye mellett (9. táblázat). Többségük azonos számú gyermekkel gondolta megvalósíthatónak az életcélokat, míg kisebb részük ezt a gyermekek számától függetlennek tartotta. A többiek változtattak véleményükön. Az eltérő gyermekszámot megjelölő nők között nagyobb arányban voltak azok, akik az életcélokat több gyermek mellett is elérhetőnek gondolták. Ez utóbbi változás állt az átlagos gyermekszámok korábban említett emelkedése mögött. Ugyancsak számosan voltak azok, akik az egyik (vagy az első, vagy a második) felvétel idején úgy vélték, hogy az életcélok megvalósítása nem függ a gyermekek számától, a másik felvételnél viszont ezt gyermekszámhoz kötötték.

*8. Mindennapi életcélok és a hozzájuk kapcsolódó gyermekszám-preferenciák
(%), 2001*

Daily objects of life and the attaching preferences in child number (%), 2001

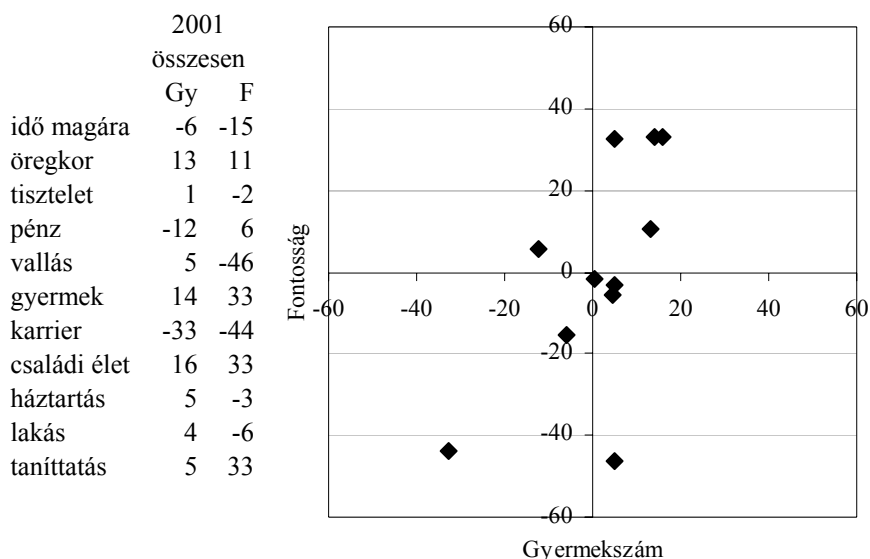
Mindennapi életcélok	Gyermek nélkül	Egy	Kettő	Három vagy több	Mindegy hány	Összesen	Száz nőre jutó gyermek száma
		gyermek mellett					
Teljes és boldog családi élete legyen	0,6	8,3	33,8	12,8	44,5	100,0	209
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	0,3	14,2	46,9	17,6	20,9	100,0	206
Ne legyen elhagyatva öreg korára	0,9	12,3	34,3	14,2	38,3	100,0	205
Megfelelően taníttathassa gyermekét	0,4	23,3	49,6	13,9	12,8	100,0	190
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	2,8	16,2	45,7	12,6	22,8	100,0	190
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	2,4	5,1	15,0	5,8	71,7	100,0	189
Szép, tágas lakásban lakjon	3,9	13,5	37,4	12,2	33,0	100,0	189
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	4,6	6,6	19,9	7,5	61,3	100,0	182
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	8,6	22,6	42,4	12,4	14,0	100,0	170
Elég pénze, jövedelme legyen	11,1	21,8	36,5	9,9	20,7	100,0	158
Szakmai karrierje legyen	24,5	20,0	28,7	6,0	20,8	100,0	121
Átlag	5,5	14,9	35,5	11,4	32,8	100,0	181
1991=100,0							
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	38,6	63,1	92,0	291,8	174,1	100,0	119,3
Elég pénze, jövedelme legyen	82,6	82,3	97,1	240,3	112,8	100,0	112,9
Szép, tágas lakásban lakjon	66,1	79,9	93,9	181,7	107,6	100,0	111,3
Szakmai karrierje legyen	108,8	108,1	118,3	289,8	63,6	100,0	111,2
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	88,8	92,1	93,4	261,6	89,5	100,0	110,1
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	32,9	100,7	82,7	207,7	106,4	100,0	107,5
Megfelelően taníttathassa gyermekét	32,2	131,2	90,5	245,5	62,1	100,0	104,1
Teljes és boldog családi élete legyen	97,4	106,3	76,5	120,4	121,0	100,0	102,1
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	196,2	116,3	100,5	143,8	95,1	100,0	98,8
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	270,3	104,7	86,5	163,7	95,2	100,0	96,8
Ne legyen elhagyatva öreg korára	138,8	142,3	79,2	80,7	128,5	100,0	94,9
Átlag	92,2	95,8	89,9	171,2	101,1	100,0	106,0

*9. A mindennapi életcélokhoz kapcsolódó gyermekszám-preferenciák
megítélésének változása (%), 1991, 2001*
*Changes in the estimation of child number preferences attaching to daily
objects of life (%), 1991, 2001*

Mindennapi életcélok	Több	Azonos számú	Kevesebb	Mindegy helyett gyermek- számot mond	Gyerme- szám helyett a mindegy választ adja	Mindegy hány gyer- meket mond mindkét időszakban	Összesen
	gyermekkel tartja megvalósít- hatónak						
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	24,6	31,3	17,8	12,4	10,8	3,1	100,0
Ne legyen elhagyatva öreg korára	10,3	21,9	13,3	16,2	24,6	13,7	100,0
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	3,8	7,8	3,9	23,3	20,2	41,0	100,0
Elég pénze, jövedelme legyen	23,4	26,2	16,5	13,1	15,5	5,2	100,0
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	2,7	4,5	1,7	19,5	15,7	55,9	100,0
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	17,9	36,2	11,2	13,8	15,0	5,9	100,0
Szakmai karrierje legyen	17,5	21,7	16,0	24,3	12,2	8,4	100,0
Teljes és boldog családi élete legyen	9,4	20,6	7,5	18,1	25,7	18,7	100,0
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	25,5	31,8	11,1	8,9	18,5	4,2	100,0
Szép, tágas lakásban lakjon	16,3	22,1	10,4	18,3	20,6	12,4	100,0
Megfelelően tanítat- hassa gyermekét	17,7	37,4	15,4	16,8	9,0	3,8	100,0
Átlag	15,4	23,8	11,3	16,8	17,1	15,6	100,0

Az életcélok és a gyermekszám-preferenciák kombinált feldolgozásánál nem történtek alapvető változások tíz évvel a házasságkötés után (II. ábra). Az átlaghoz képest ugyanazon életcélokat tartották fontosnak, avagy kevésbé fontosnak, több vagy kevesebb gyermekkel megvalósíthatónak, mint a házasságkötés idején. Kivételt két életcél jelentett. A „munka mellett legyen elég ideje a háztartásra” és a „szép, tágas lakásban lakjon” kívánságokat a nők korábban még a kevesebb gyermekkel megvalósítható célok közé sorolták, tíz év elteltével pedig az átlaghoz képest valamivel több gyermek mellett is elképzelhetőnek tartották. A többi életcélnál inkább az a benyomásunk, hogy a fontosságot és gyermekszámot együttesen jelző pontok közelebb kerültek az átlagot jelentő origóhoz. A gyermekszámot tekintve ezt némileg jobban észre lehet venni. Különösen a „ne legyen elhagyatva öreg korában”, a „becsüljék és tiszteljék családján kívül”, a „hitének, illetve vallásának szabályai szerint éljen”, vala-

mint a „teljes és boldog családi élete legyen” céloknál tapasztalhatjuk, de az ellenkező oldalról az „elég pénze, jövedelme legyen” kívánságnál is látható. Más szempontból, de ugyancsak ezt támasztja alá a szóródási együttható alakulása is. 1991-ben az egyes életcélok fontossága 31,1%-kal, a hozzájuk kapcsolódó gyermekszám 18,1%-kal tért el átlagosan az átlagoktól, 2001-ben pedig a fontosság esetében ez a szám 27,9%-ra, a gyermekszámnál 14,1%-ra csökkent. A gyermekszám-preferenciák esetében ezt a közelítést úgy is megfogalmazhatjuk, hogy az érzelmi célokat az átlaghoz képest a korábbinál kisebb gyermekszám mellett is elérhetőnek tartották, míg az anyagi vagy időbeli korlátokhoz kötődő életcélok esetében megengedőbbek voltak a gyermekszámot illetően.

II. A mindennapi életcélok fontossága és a megvalósítható gyermekszám a nők véleménye szerint (az átlagtól való százalékos eltérések alapján), 2001
Importance of daily objects of life and realisable child number in the opinion of the women (on the basis of the departure from the average expressed in percentage), 2001

Életcélok a családtervek és a tényleges gyermekszám tükrében

A mindennapi életcélokhoz kapcsolódó gyermekszám-preferenciák a nők véleményét tükrözik arról a gyermekszámról, amely mellett elképzelhetőnek tartják az említett életcélok megvalósítását. Ténylegesen azonban a nők ennél

több gyermeket hoztak világra, és még magasabb gyermekszámot kívántak saját családjukba. Az eltérések bizonyos szempontból érthetőek, mivel az értékpreferenciákhoz társuló gyermekszámok nem feltétlenül a saját családra vonatkoztak, különösen akkor, ha azokat a kérdezett lényegtelennek vagy kevésbé fontosnak tartotta saját magára nézve. Másfelől a válaszokban meglehetősen magas a „mindegy, hogy hány gyermek”-et válaszolók aránya, ami mellé akár kevés, akár sok gyermek is társítható. Más a helyzet, ha az értékpreferenciákat a már világra hozott gyermekek számának tükrében nézzük. Ebben az esetben ugyanis egy tényleges családnagyságot szembesítünk egy korábbi értékpreferenciával, azt vizsgálva, hogy mennyire játszottak szerepet ezek a későbbi gyermekvállalásban és hogyan változtak az idők folyamán. Fontos kérdés, hogy ezek a gondolkodásbeli eltérések már házasságkötéskor is tetten érhetők vagy csak az évek során alakultak ki. Az elemzés során tehát a ténylegesen született (2001. évi) gyermekek száma alapján vizsgáljuk a házasságkötéskori és a tíz évvel későbbi értékpreferenciákat.

Az egyes életcélok fontosságának megítélésében már a házasságkötéskor is találni különbségeket a később megvalósult gyermekek száma szerint (10. táblázat). Elsősorban a szakmai karriert kell kiemelnünk, amelynek a fontosságát az egygyermekesek kétszer olyan magasra értékelték, mint azok a nők, akiknek négy vagy annál több gyermekük született. A karrier fontossága az egygyermekesektől kezdődően a gyermekszám emelkedésével egyre fokozódó ütemben csökkent. A másik individuális célnál, a legyen elég ideje önmagára és céljai megvalósítása esetében az egy- és kétgyermekesek hasonlóan gondolkodtak, az ő véleményük tért el leginkább a négy vagy annál több gyermekesektől. Az egy- és kétgyermekesek harmadnyival fontosabbnak tartották ezt az életcélt. A környezet elismerésére törekvés a kétgyermekeseknek volt a legfontosabb, a legkevésbé pedig ugyancsak a négy és annál több gyermekeseknek számított. Általánosságban is megállapítható, hogy az egy- és kétgyermekesek az életcélok fontosságát nagyon hasonlóan ítélték meg, míg a négy vagy annál több gyermekesek véleményei tértek el a leginkább az átlagostól.

10. A mindennapi életcélok fontossága az élve született gyermekek száma szerint (100 fokú skálán), 1991

Importance of daily objects of life by the number of live born children (on a scale of 100 degrees), 1991

Mindennapi életcélok	Élve született gyermekek száma, 2001					Összesen
	0	1	2	3	4 és több	
Teljes és boldog családi élete legyen	98	98	98	97	94	98
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	95	96	96	94	90	95
Megfelelően taníttathassa gyermekét	91	93	93	90	85	92
Elég pénze, jövedelme legyen	74	79	77	79	79	78
Ne legyen elhagyatva öreg korára	71	76	75	72	76	75
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	61	71	68	68	61	68
Szép, tágas lakásban lakjon	63	68	67	69	69	68
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	62	65	66	63	55	65
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	53	57	57	52	43	55
Szakmai karrierje legyen	38	40	37	29	20	36
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	40	35	35	34	33	35
Átlag	68	71	70	68	64	69

Hasonló differenciák mutatkoztak a nők véleményében az életcélokhoz kapcsolódó gyermekszám-preferenciák esetében is. Szembetűnő, hogy az *élve született gyermekek száma szerint*, legalábbis az egygyermekesektől kezdődően, általában *emelkedett azoknak a nőknek az aránya, akik az életcélok megvalósíthatóságát nem kötötték össze a gyermekszámmal (11. táblázat)*. Különösen nagy volt az eltérés az „elég ideje legyen önmagára”, valamint a „képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire” életcélok megítélésénél. A négy vagy annál több gyermekesek háromszor, illetve kétszer nagyobb arányban vélték úgy, hogy az életcél megvalósítását nem befolyásolja a gyermekek száma, mint a későbbi gyermektelenek. A vallás szabályai szerinti élésnél és a családon kívüli tisztelet elérésénél, amelyet egyébként is igen magas arányban tartottak a nők gyermekszámtól függetlenül megvalósítható értéknek, az élve született gyermekek száma szerinti különbség csekély és véletlenszerű volt.

11. A mindennapi életcélokat gyermekszámtól függetlenül megvalósíthatónak tartó nők aránya (%), 1991
Proportion of women estimating daily objects of life realisable independently of child number (%), 1991

Mindennapi életcélok	Élve született gyermekek száma, 2001					Összesen
	0	1	2	3	4 és több	
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	78,7	72,8	76,3	75,2	78,8	75,4
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	60,1	62,0	65,6	65,4	63,9	64,3
Teljes és boldog családi élete legyen	33,9	35,6	35,4	40,3	45,8	36,8
Szakmai karrierje legyen	29,9	28,0	32,7	36,9	45,1	32,6
Szép, tágas lakásban lakjon	28,8	29,3	30,5	31,5	37,5	30,7
Ne legyen elhagyatva öreg korára	27,8	27,5	29,8	30,8	40,3	29,8
Megfelelően taníttathassa gyermekét	17,9	17,3	20,6	23,3	29,5	20,5
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	14,0	18,8	18,1	23,7	30,0	19,7
Elég pénze, jövedelme legyen	19,3	15,5	18,5	20,6	23,9	18,4
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	8,9	13,3	14,2	21,1	28,0	15,6
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	11,9	11,0	12,0	17,5	20,5	13,1
Átlag	29,9	30,1	32,1	35,1	40,3	32,4

Az életcélokat konkrét gyermekszámok mellett megvalósíthatónak tartó nők véleményét a preferált gyermekszámok átlaga alapján hasonlítjuk össze. Nagyon jellegzetes kép rajzolódik ki. *A legmagasabb gyermekszámokat azok a nők mondták, akiknek a tíz évvel későbbi adatfelvétel idején három, illetve négy vagy annál több gyermekük volt (12. táblázat).* A négy vagy annál több gyermekesek a „ne legyen elhagyatva öreg korára”, a „teljes és boldog családi élete legyen”, a „képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire”, valamint a „hitének szabályai szerint éljen” életcélokat gondolták a legmagasabb gyermekszám mellett megvalósíthatónak. *A legalacsonyabb gyermekszámok pedig az egygyermekesekhez, illetve a gyermektelen nőkhez kötődtek.* Kivételt jelentett az életcélok közül a szakmai karrier, amelynek megvalósulásához a négy vagy annál több gyermekesek még az egy gyermeket is soknak tartották. E kiugróan alacsony érték miatt ennél az életcélnál volt a legnagyobb különbség a gyermekszám tekintetében. Viszonylag nagy, mintegy harmadnyi volt még az eltérés a hitének, illetve vallásának szabályai szerinti éléshez kapcsolódó gyermekszámok esetében is.

12. Az átlagos gyermekszám, amely mellett a mindennapi életcélok megvalósíthatóak az élve született gyermekek száma szerint, 1991
Average child number by which the daily objects of life can be attained, by the number of live born children, 1991

Mindennapi életcélok	Élve született gyermekek száma, 2001					Összesen
	0	1	2	3	4 és több	
Ne legyen elhagyatva öreg korára	209	205	216	226	248	216
Teljes és boldog családi élete legyen	202	191	206	219	239	205
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	183	177	194	207	215	192
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	155	182	192	209	213	192
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	172	176	189	207	195	188
Megfelelően taníttathassa gyermekét	167	173	185	195	188	182
Szép, tágas lakásban lakjon	161	159	171	181	178	170
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	148	147	164	170	152	159
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	150	143	157	168	155	154
Elég pénze, jövedelme legyen	124	134	142	150	137	140
Szakmai karrierje legyen	108	111	110	113	77	109
Átlag	161	161	172	183	177	171

Ezek az eredmények azt sejtetik, hogy a kérdezett nők meglehetősen határozott érték- vagy életpreferenciákat hordozva magukban kezdik házasságukat és ez a „beállítódásuk” a később vállalt gyermekek számában is megmutatkozik.

Tíz év elteltével annyiban változott a kép, hogy a korábbi értékekről alkotott véleményüket már kissé hozzáigazítják a ténylegesen vállalt vagy nem vállalt gyermekszámhoz, illetve az aktuális családnagyság elképzeléseikhez. Ez a magatartás talán a gyermektelen nőknél mutatkozik meg leginkább (13. táblázat). Gondolkodásuk változásának legjellemzőbb vonása, hogy megnőtt szemükben az „elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására” életcél fontossága (18%-kal), és csökkent a „képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire” életcél (12%-kal). Ugyancsak mérséklődött a másik gyermekekhez kapcsolódó életcél, a megfelelő taníttatás igénye, valamint a pénz, a boldog családi élet fontossága is. A szakmai karrier, a családon kívüli tisztelet viszont növekvő jelentőségű volt számukra. Az értékrendjüknek ez a módosulása valószínűleg a jelenlegi helyzetüknek a következménye, hiszen a 2001-ben gyermektelen nők mindössze 6%-a nem kívánt gyermeket sem a házasságkötéskor, sem tíz évvel később. Kétharmaduk még 2001-ben is szeretne egy-két gyermeket szülni, s csupán egyharmaduk mondott le a gyermekáldásról feltehetőleg családi vagy egészségügyi okok miatt.

13. A mindennapi életcélok fontossága az élve született gyermekek száma szerint (100 fokú skálán,)2001

Importance of daily objects of life by the number of live born children (on a scale of 100 degrees), 2001

Mindennapi életcélok	Élve született gyermekek száma					Összesen
	0	1	2	3	4 és több	
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	83	97	98	97	92	97
Teljes és boldog családi élete legyen	93	96	98	97	92	97
Megfelelően taníttathassa gyermekét	85	97	98	97	92	96
Ne legyen elhagyatva öreg korára	73	79	81	82	78	80
Elég pénze, jövedelme legyen	69	77	77	77	80	77
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	68	73	72	71	64	71
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	64	69	71	73	70	70
Szép, tágas lakásban lakjon	62	67	68	72	76	69
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	62	65	61	58	52	61
Szakmai karrierje legyen	42	47	42	30	23	41
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	40	38	38	42	42	39
Átlag	67	73	73	72	69	73
1991=100,0						
Szakmai karrierje legyen	111,4	117,1	116,1	104,0	119,5	114,6
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	100,4	109,1	110,6	123,9	128,8	112,8
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	117,9	113,9	108,4	111,1	121,7	111,2
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	110,0	112,4	108,6	111,5	116,9	110,5
Ne legyen elhagyatva öreg korára	102,9	104,3	108,8	113,2	103,0	107,8
Megfelelően taníttathassa gyermekét	92,7	103,7	104,6	107,3	107,7	104,5
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	105,7	97,5	104,4	106,3	114,8	103,4
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	87,8	101,3	102,4	103,7	102,2	101,7
Szép, tágas lakásban lakjon	98,2	98,0	101,8	103,3	110,2	101,3
Teljes és boldog családi élete legyen	94,8	98,3	99,7	100,1	98,3	99,1
Elég pénze, jövedelme legyen	93,2	97,5	99,9	98,3	101,1	98,8
Átlag	99,4	103,5	104,8	106,2	108,2	104,6

Az egygyermekes nőknél elsősorban az individuális célok, illetve a környezet elismerése fontosságának az erősödését kell kiemelnünk. 17%-kal nőtt a szakmai karriernek, s 14%-kal az önmagukra és céljaik megvalósítására fordított időnek a jelentősége. Mindez valószínűleg összefüggésben van a kívánt gyermekek számának módosulásával is. Az egygyermekes nőknek mindössze negyede gondolt eredetileg is csak egy gyermekre, a második felvételnél ez az arány már 57%-ra emelkedett. A többségüket azok a nők teszik ki, akik lemondtak a korábban tervezett második gyermekről.

A kétgyermekeseket, illetve azokat a nőket, akiknek ennél több gyermekük van általában az életcélok fontosságának emelkedése jellemzi. Kivételt jelent a boldog családi élet és a pénz szerepének megítélése, amelyet gyakorlatilag változatlanul vagy alig csökkenőnek tekinthetünk. A kétgyermekeseknél a szakmai karrier fontosságának növekedését, a három, illetve a négy és több gyermekeseknél pedig a vallás, a családon kívüli tisztelet, az önmagukra és

céljaik megvalósítására elegendő idő jelentőségének a fokozódását emelhetjük ki. Az előzőeken kívül megemlíthetjük még, hogy a háromgyermekeseknél hasonló mértékben növekedett annak fontossága is, hogy ne legyenek elhagyatva öreg korukban, a négygyermekeseknél pedig, hogy szakmai karrierjük legyen, illetve a munka mellett elegendő idejük legyen a háztartásra.

A kétgyermekesek kívánt gyermekszáma változott a legkevésbé. Házasságkötéskor kétharmaduk kívánt két gyermeket, tíz év után pedig négyötödre emelkedett az arányuk. A kétgyermekes nők 80%-a tehát befejezettnek tekintette termékenységét. Ezen belül közel 70%-uk kitartott házasságkötéskori elképzelése mellett, 20%-uk pedig eredetileg leginkább három, esetleg ennél több gyermeket szeretett volna családjába. A háromgyermekesek már közel sem voltak ilyen tudatos családtervezők vagy legalábbis nagyobb arányban változtatták meg a véleményüket. Házasságkötéskor a fele részük csak két gyermeket tervezett, s 36%-uk szeretett volna hármat. A későbbi megkérdezésnél már 90%-uk kívánt három gyermeket, annyit, amennyi született neki. Ezen belül is azok voltak többségben, akik házasságkötéskor még csak két gyermekre gondoltak. Azoknak a nőknek, akiknek négy vagy annál több gyermekük született, még inkább eltért egymástól a házasságkötéskori elképzelésük a tényleges gyakorlatuktól, illetve a 2001. évi véleményüktől. Még az egyharmadot sem érte el azok aránya, akik házasságkötéskor is négy vagy annál több gyermeket szerettek volna, 40%-uk pedig egy, illetve zömmel két gyermeket kívánt a családjába, azaz egyáltalán nem dédelgettek nagycsaládos álmot.

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a különböző gyermekszámú nők esetében a gyermekszámmal kapcsolatos elképzelések változása és a mindennapi életcélok fontosságáról alkotott vélemények módosulása között kapcsolat van. A mindennapi életcélokat általában a kétgyermekes nők ítélték a legmagasabb arányban a korábbival azonos fontosságúnak, s ők változtattak legkevésbé a kívánt gyermekeik számán is, míg a négy vagy annál több gyermekesek tartottak ki a legkisebb arányban a házasságkötéskori véleményük mellett (14. táblázat). Másképpen fogalmazva, *minél inkább változtattak kezdeti gyermekszám elképzelésükön, annál nagyobb arányban gondolták a korábbtól eltérő fontosságúnak az életcélokat* ($r = 0,974$), legalábbis a mindennapi életéletcélok átlagát tekintve.

*14. A mindennapi életcélok fontossága megítélésének változása
az élve született gyermekek száma szerint (%), 1991, 2001*
*Changes in the estimation of the importance of daily objects of life
by the number of live born children (%), 1991, 2001*

Élve született gyer- mekek száma, 2001	Fontosabbnak	Azonos fontosságúnak	Kevésbé fontosnak	Összesen
	gondolja			
0	19,8	60,2	20,0	100,0
1	20,8	63,2	16,0	100,0
2	20,6	65,2	14,3	100,0
3	22,9	61,3	15,7	100,0
4 és több	26,0	56,7	17,3	100,0
Összesen	21,3	63,4	15,4	100,0

A kívánt gyermekszámok módosulását érdemes figyelembe venni az életcélokhoz kapcsolódó gyermekszám-preferenciák változásánál is, hiszen a nők élve született gyermekeinek száma szerint igencsak különböző módon változott az a gyermekszám, amely mellett az életcélokat megvalósíthatónak tartották (15. táblázat). A gyermektelenek és az egygyermekesek 10%-kal csökkentették ezt a gyermekszámot, miközben a kétgyermekesek 6, a háromgyermekesek 28, a négy vagy annál több gyermekesek 33%-kal több gyermek mellett gondolták megvalósíthatónak az életcélokat. Véleményük tehát hasonló irányban módosult, mint a kívánt gyermekek számáé. A két mutató változása között szoros kapcsolatot találtunk ($r = 0,963$). A gyermekszám-preferenciák módosulása következtében nagyobb lett a különböző gyermekszámú nők véleménye közötti eltérés, mint házasságkötéskor volt, a 10%-os különbség 63%-ra emelkedett, de ez a különbség közel sem akkora, mint amennyi a kívánt gyermekek számában kimutatható.

15. Az összesen kívánt gyermekek száma, valamint a mindennapi életcélokhoz kapcsolódó gyermekszám-preferenciák az élve született gyermekek száma szerint

Totally preferred child number and child number preferences attaching to daily objects of life, by the number of live born children

Élve született gyermekek száma	Száz nőre jutó gyermekek száma										
	élve született, 2001	összesen kívánt			preferált			összesen kívánt/preferált (%)		élve született 2001/preferált (%)	
		1991	2001	1991=100	1991	2001	1991=100	1991	2001	1991	2001
0	0	179	101	56,4	161	144	89,4	110,9	70,0	0,0	0,0
1	100	184	149	81,0	161	145	90,4	114,7	102,8	62,3	68,9
2	200	215	223	103,7	172	182	105,7	124,5	122,1	116,0	109,7
3	300	242	312	128,8	183	234	128,0	132,5	133,4	164,2	128,3
4–x	454	302	465	153,7	177	235	132,6	170,4	197,6	256,0	193,0
Összesen	195	214	226	105,3	171	181	105,9	125,6	124,9	114,4	107,9

2001-ben a gyermektelen nők már kevesebb gyermeket kívántak, mint amennyi mellett az életcélokat megvalósíthatónak tartották, holott a házasságkötéskor ez még fordítva volt. Ennek az lehet az oka, hogy az ide tartozó nők egy része talán már véglegesen lemondott a gyermekvállalásról. A többieknél a kívánt gyermekek száma a gyermekszám növekedésével egyre inkább meghaladta az életcélokhoz kapcsolódó gyermekszám-preferenciákat. A két-, három-gyermekeknél 20–30% körüli volt az eltérés a kétféle gyermekszám között mindkét felvétel idején. A négy vagy annál több gyermekeknél az egyébként is nagy, 70%-nyi különbség még emelkedett is. Tíz évvel a házasságkötés után már kétszer annyi gyermeket kívántak a családjukba, mint amennyi mellett az életcélokat megvalósíthatónak gondolták.

Visszatérve a gyermekszám-preferenciák változására, a különböző gyermekszámú nők véleményének elég egyértelmű átalakulását mutatja, hogy az életcélok többségéről azonos irányban változott meg a véleményük (16. táblázat). A három, valamint a négy és több gyermekesek minden életcélt magasabb gyermekszám mellett tartottak megvalósíthatónak. A kétgyermekesek véleményének módosulását egy szerényebb mértékű emelkedés jellemezte, kivéve a „ne legyen elhagyatva öreg korában”, a „becsüljék és tiszteljék családján kívül” és a „hitének, illetve vallásának szabályai szerint éljen” életcélokat, amelyeket kisebb gyermekszám mellett is elérhetőnek tartottak. A kétgyermekesek vélemény változásának iránya jellemezte egyébként a nőket összességében is. Az egygyermekesek és a gyermektelen nők gyermekszám-preferenciái is elég egyenesen módosultak, de ellenkező irányban. Az életcélokat már csak a korábbi-nál kisebb gyermekszám mellett gondolták megvalósíthatónak, kivéve a „munka mellett legyen elég ideje” kívánságot, illetve a gyermektelen nők esetében

még az „elég pénze, jövedelme”, illetve „szakmai karrierje legyen” életcélokat. Úgy tűnik, mintha gyermekszám-preferenciáikban a tényleges helyzetükhöz közeledtek volna, hiszen 1991-ben még nem ennyi gyermekük volt, illetve nem ennyit szerettek volna, mint most.

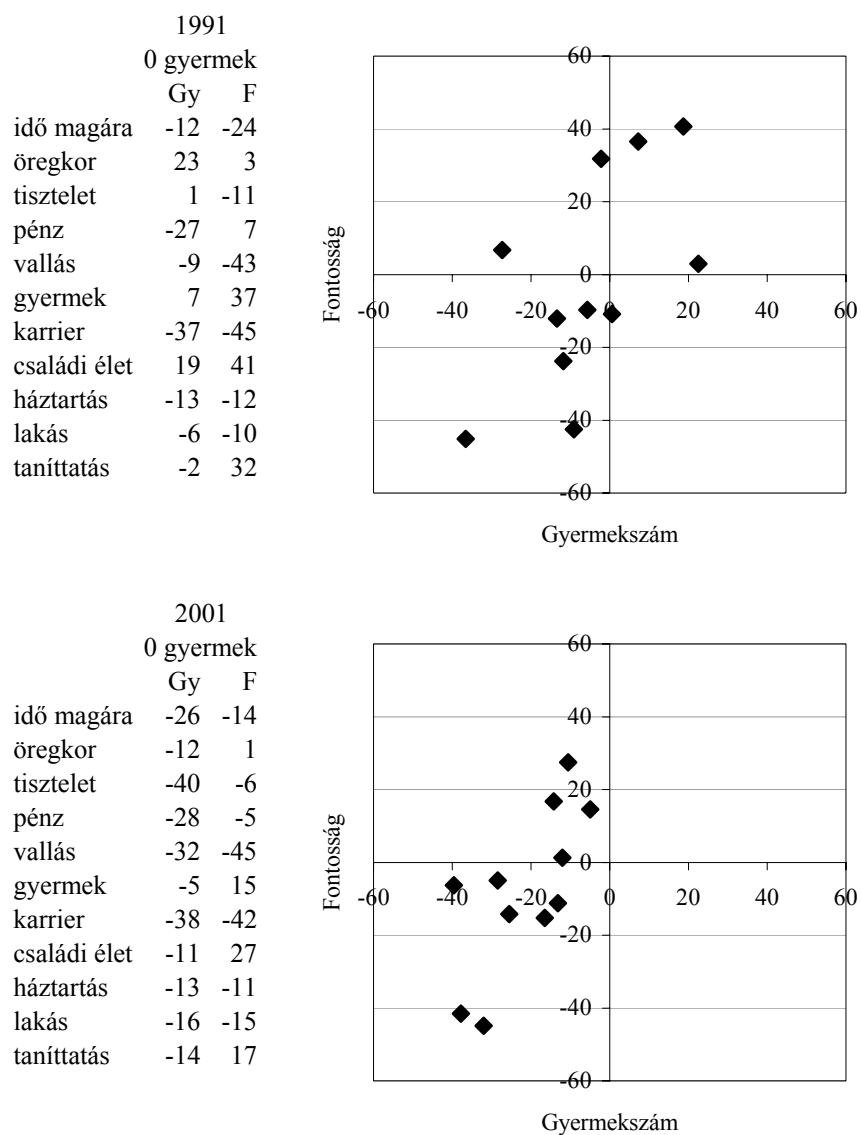
16. Az átlagos gyermekszám, amely mellett a mindennapi életcélok megvalósíthatóak az élve született gyermekek száma szerint, 2001

Average child number by which the daily objects of life can be attained, by the number of live born children, 2001

Mindennapi életcélok	Élve született gyermekek száma					Összesen
	0	1	2	3	4 és több	
Teljes és boldog családi élete legyen	162	165	208	280	311	209
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	172	161	206	273	295	206
Ne legyen elhagyatva öreg korára	159	165	203	273	289	205
Megfelelően taníttathassa gyermekét	155	149	196	241	235	190
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	157	151	190	253	248	190
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	123	146	192	258	280	189
Szép, tágas lakásban lakjon	151	152	190	243	238	189
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	109	138	182	253	266	182
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	135	139	170	219	226	170
Elég pénze, jövedelme legyen	129	129	163	195	186	158
Szakmai karrierje legyen	112	111	124	135	124	121
Átlag	144	145	182	234	235	181
1991=100,0						
Munka mellett legyen elég ideje a háztartásra	106,2	103,0	116,0	148,2	163,6	119,3
Elég pénze, jövedelme legyen	104,3	96,7	114,5	130,2	135,1	112,9
Szép, tágas lakásban lakjon	93,8	95,2	111,0	133,9	133,9	111,3
Szakmai karrierje legyen	103,8	99,4	112,7	119,6	161,5	111,1
Elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására	89,5	97,0	108,6	130,8	145,6	110,0
Képes legyen elegendő gondot fordítani gyermekeire	93,9	91,0	106,3	132,2	137,1	107,5
Megfelelően taníttathassa gyermekét	92,9	85,8	106,1	123,8	125,5	104,1
Teljes és boldog családi élete legyen	79,8	86,6	101,0	127,9	130,3	102,1
Hitének ill. vallásának szabályai szerint éljen	79,2	80,2	99,8	123,2	131,3	98,8
Becsüljék és tiszteljék családján kívül	63,6	78,3	96,3	121,9	135,9	96,8
Ne legyen elhagyatva öreg korára	76,1	80,5	94,0	120,5	116,6	94,8
Átlag	89,4	90,4	105,7	128,0	132,6	105,9

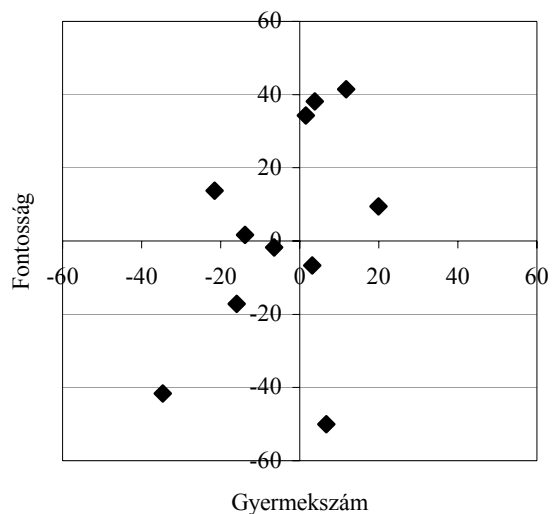
A gyermekszám-preferenciáknak a változása azzal járt együtt, hogy *a különböző gyermekszámú nők véleménye jobban differenciálódott*. A legnagyobb különbségek éppen olyan életcéloknál alakultak ki, amelyek függetlenek voltak a pénzbeli és időbeli korlátoktól. A családon kívüli tisztelet elérését, a vallás szabályai szerinti életet, valamint a boldog családi életet kétszer, két és félszer több gyermek mellett gondolták megvalósíthatónak azok a nők, akiknek legalább négy gyermekük volt, mint a gyermektelenek. A legegységesebben pedig a szakmai karriert ítélték meg. A gyermektelenek kivételével a nők ehhez az életcélhoz társították a legalacsonyabb gyermekszámot, s a két szélső érték közötti különbség is csak 22% volt az átlagos 63%-kal szemben.

A különböző gyermekszámú nőknek a mindennapi életcélokkal és a hozzájuk kapcsolódó gyermekszám-preferenciákkal kapcsolatos gondolkozásának eltéréseit, s annak változását jól szemléltetik azok az ábrák, amelyeken a nők átlagához viszonyítjuk véleményüket (III–VII. ábra). Vagyis az egyes pontok azt jelzik, hogy házasságkötéskor, illetve tíz évvel a házasságkötés után a különböző gyermekszámú nők az átlaghoz képest kisebb vagy nagyobb fontosságot tulajdonítottak az egyes életcéloknak, s ezeket több vagy kevesebb gyermek mellett tartották megvalósíthatónak. A vizsgált minta egészére jellemző értékstruktúrát, s annak változását már korábban bemutattuk.

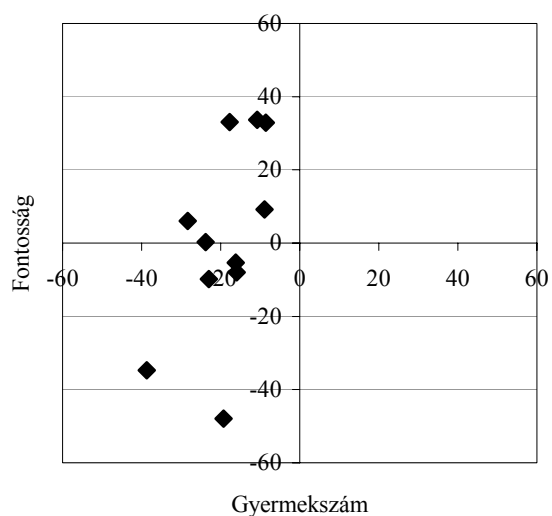

*III. A mindennapi életcélok fontossága és a megvalósítható gyermekszám a gyermektelen nők véleménye szerint
(a nők átlagától való százalékos eltérés alapján), 1991, 2001*
Importance of daily objects of life and realisable child number in the opinion of the childless women (on the basis of the departure from the female average expressed in percentage), 1991, 2001

	1991	
	1 gyermek	
	Gy	F
idő magára	-16	-17
öregkor	20	9
tisztelet	3	-7
pénz	-22	14
vallás	7	-50
gyermek	4	38
karrier	-35	-42
családi élet	12	41
háztartás	-14	2
lakás	-6	-2
taníttatás	2	34

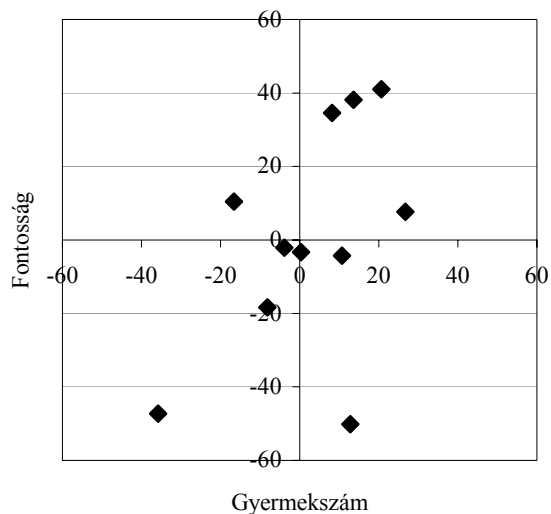

	2001	
	1 gyermek	
	Gy	F
idő magára	-23	-10
öregkor	-9	9
tisztelet	-24	0
pénz	-28	6
vallás	-19	-48
gyermek	-11	34
karrier	-39	-35
családi élet	-9	33
háztartás	-16	-5
lakás	-16	-8
taníttatás	-18	33

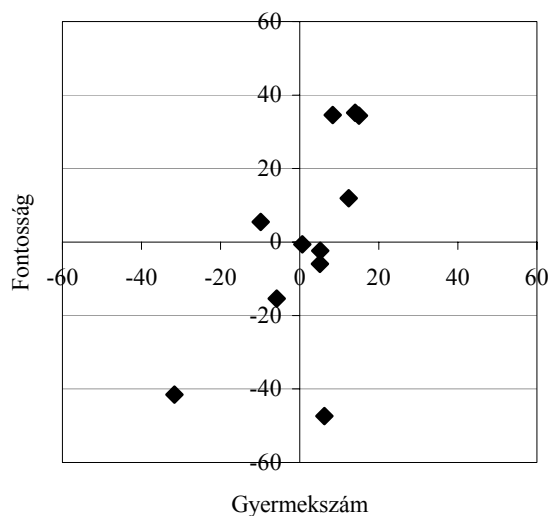

IV. A mindennapi életcélok fontossága és a megvalósítható gyermekszám az egygyermekes nők véleménye szerint
 (a nők átlagától való százalékos eltérések alapján), 1991, 2001
 Importance of daily objects of life and realisable child number in the opinion of the one-child women (on the basis of the departure from the female average expressed in percentage), 1991, 2001

	1991	
	2 gyermek	
	Gy	F
idő magára	-8	-18
öregkor	27	8
tisztelet	11	-4
pénz	-17	10
vallás	13	-50
gyermek	14	38
karrier	-36	-47
családi élet	21	41
háztartás	-4	-2
lakás	0	-3
taníttatás	8	35

	2001	
	2 gyermek	
	Gy	F
idő magára	-6	-15
öregkor	12	12
tisztelet	1	-1
pénz	-10	5
vallás	6	-47
gyermek	14	35
karrier	-32	-41
családi élet	15	34
háztartás	5	-2
lakás	5	-6
taníttatás	8	35

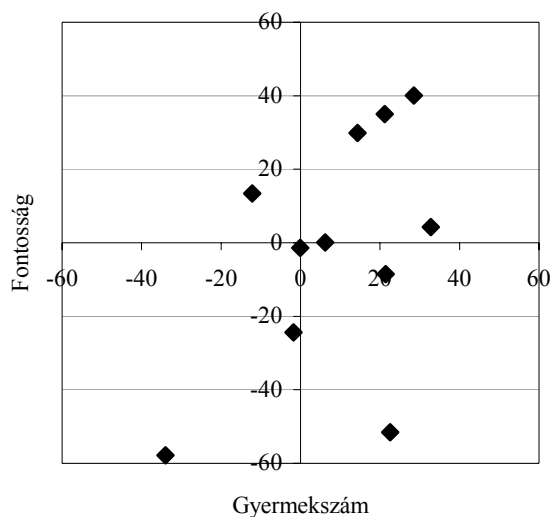

V. A mindennapi életcélok fontossága és a megvalósítható gyermekszám a két-gyermekes nők véleménye szerint

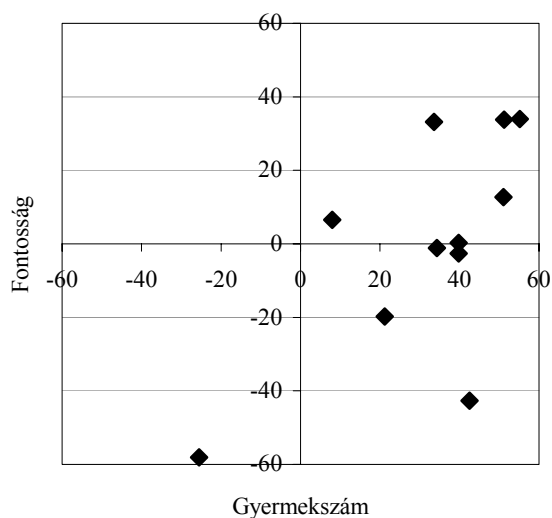
(a nők átlagától való százalékos eltérések alapján), 1991, 2001

Importance of daily objects of life and realisable child number in the opinion of the women with two children (on the basis of the departure from the female average expressed in percentage), 1991, 2001

	1991	
	3 gyermek	
	Gy	F
idő magára	-2	-24
öregkor	33	4
tisztelet	21	-9
pénz	-12	13
vallás	23	-52
gyermek	21	35
karrier	-34	-58
családi élet	29	40
háztartás	0	-1
lakás	6	0
taníttatás	14	30

	2001	
	3 gyermek	
	Gy	F
idő magára	21	-20
öregkor	51	13
tisztelet	40	-3
pénz	8	7
vallás	43	-43
gyermek	51	34
karrier	-26	-58
családi élet	55	34
háztartás	40	0
lakás	34	-1
taníttatás	34	33

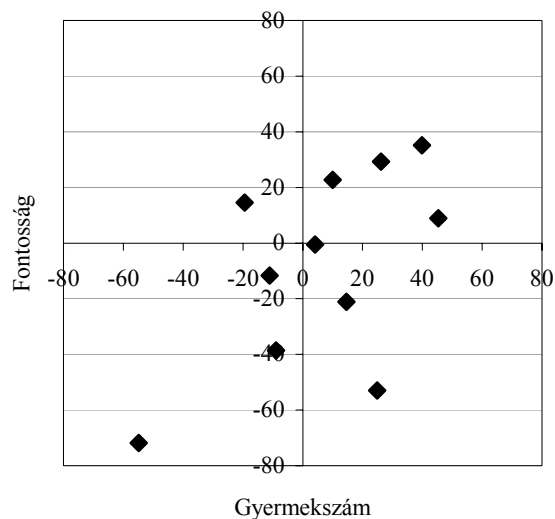

VI. A mindennapi életcélok fontossága és a megvalósítható gyermekszám a háromgyermekes nők véleménye szerint
 (a nők átlagától való százalékos eltérések alapján), 1991, 2001
 Importance of daily objects of life and realisable child number in the opinion of the women with three children (on the basis of the departure from the female average expressed in percentage), 1991, 2001

1991

4 és több gyermek

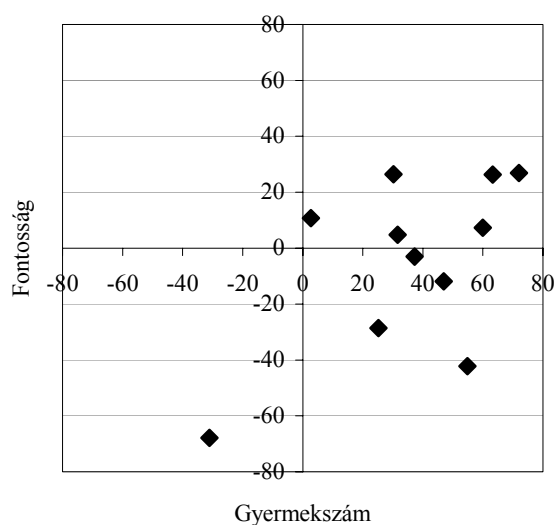
	Gy	F
idő magára	-9	-39
öregkor	45	9
tisztelet	15	-21
pénz	-19	15
vallás	25	-53
gyermek	26	29
karrier	-55	-72
családi élet	40	35
háztartás	-11	-12
lakás	4	-1
taníttatás	10	23

2001

4 és több gyermek

	Gy	F
idő magára	25	-29
öregkor	60	7
tisztelet	47	-12
pénz	3	11
vallás	55	-42
gyermek	63	26
karrier	-31	-68
családi élet	72	27
háztartás	37	-3
lakás	32	5
taníttatás	30	26

VII. A mindennapi életcélok fontossága és a megvalósítható gyermekszám a négy és több gyermekes nők véleménye szerint
(a nők átlagától való százalékos eltérések alapján), 1991, 2001
Importance of daily objects of life and realisable child number in the opinion of the women with four or more children (on the basis of the departure from the female average expressed in percentage), 1991, 2001

A gyermektelen és egygyermekes nők véleményének átalakulása nagyon látványos. Bár a házasságkötéskor is voltak eltérések, pl. a gyermektelen nők az átlaghoz képest kevesebb gyermekkel tartották megvalósíthatónak a gyermekek megfelelő taníttatását vagy a vallás szabályai szerint élést, de tíz évvel később már minden életcélról ezt gondolták. Esetükben fontosnak tartott életcélok kerültek ebbe a kategóriába, a teljes és boldog családi élet, a gyermekek megfelelő gondozása, s a ne legyen elhagyatva öreg korában. A véleményeknek ez az „átcsúsztatása” még több életcél esetében következett be az egygyermekeseknél, amelyek között fontos, s kevésbé fontos kívánságok egyaránt szerepeltek. A kétgyermekesek véleménye, s annak változása értelemszerűen közel esett az átlaghoz. A három, valamint a négy és több gyermekes nők gondolkodása is nagyon átalakult, csak itt ellenkező irányú folyamat zajlott le, mint a gyermektelen és egygyermekes nőknél. Az életcélokat a karrier kivételével az átlaghoz képest egyaránt több gyermekkel tartották megvalósíthatónak, akár fontosnak, akár kevésbé fontosnak tartották azokat.

Összefoglaló

Az 1990/91-ben házasságot kötött nők értékrendjében a családdal és a gyermekkel kapcsolatos értékek kiemelkedő szerepet tölthettek be mind házasságkötésükkor, mind tíz évvel később. Ez egyáltalán nem meglepő eredmény, a házasságkötés választása is lényegében ennek az értékrendnek a következménye, hiszen a kilencvenes évek elején már javában tartott a házassági kedv hanyatlása, még ha nem is öltött olyan méreteket, mint napjainkban. A családi élet boldogságát, a gyermekek megfelelő gondozását, nevelését, iskoláztatását tartották különösen fontosnak a nők. Az anyagi javak (pénz, megfelelő lakás) közepes helyet foglaltak el értékrendjükben. Ugyancsak ebben a közepes sávban helyezkedtek el más, a családhoz, gyermekekhez kapcsolódó értékek (ne legyen elhagyatva öreg korában, munka mellett legyen elég ideje a háztartásra), valamint a környezet elismerésére törekvés (becsüljék és tiszteljék családján kívül). Az individuális célok (elég ideje legyen önmagára és céljai megvalósítására, szakmai karrier) és a vallás szabályai szerinti élés a felsorolt mindennapi életcélok közül egyértelműen a ranglista aljára, a kevésbé fontos értékek közé kerültek.

Átlagosan a nők egyharmada érezte úgy, hogy a felsorolt életcélok megvalósítása nem függ a gyermekek számától. A konkrét gyermekszámot megjelölő nők az egyes életcélokat leginkább két gyermek mellett tartották elérhetőnek. A kétgyermekes családmódel előnyben részesítése különösen magas volt a fontossági ranglista élén álló, a családi élet boldogságával és a gyermekek megfelelő gondozásával, taníttatásával kapcsolatos életcéloknál. Az elég jövedelem, pénz elérését már csak kisebb gyermekszámmal vélték megvalósíthatónak,

legkevésbé pedig a szakmai karriert tudták összeegyeztetni a gyermekvállalással.

Tíz évvel később a nők a mindennapi életcélokat valamivel fontosabbnak érezték, mint házasságkötésük idején. Emelkedett az individuális célok, a vallás fontossága, de fontosabb lett a családon kívüli tisztelet, megbecsülés elérése, s a ne legyen elhagyatva öreg korában kívánság is. A legfontosabb célokról volt a legstabilabb a nők véleménye. A teljes és boldog családi életet, a gyermekek megfelelő gondozását, taníttatását a nők 80–90%-a mindkét időpontban azonos fontosságúnak gondolta. A többi életcél esetében ez az arány 50–60% között alakult.

Változások történtek a gyermekszám-preferenciákban is. A száz nőre jutó gyermekek száma 171-ről 181-re emelkedett. Megnőtt azoknak a nőknek az aránya, akik három vagy több gyermek mellett is elérhetőnek tartották a célokat.

A vizsgálat legérdekesebb kérdése volt, hogy a megvalósult gyermekszám tükrében hogyan változott a nők gondolkodása az eltelt tíz év alatt. A longitudinális vizsgálat sajátossága, hogy ilyen jellegű kérdésre válaszolhatunk. A házasságkötés után a gyermekkel kapcsolatos értékeállítódásuk különbségei már tetten érhetők. Az életcélok többségét általában az egy- és kétgyermekesek gondolták a leginkább fontosnak, a négy vagy annál több gyermekesek pedig a legkevésbé fontosnak. A gyermekszám-preferenciák esetében még inkább eltértek a vélemények, de a tendencia azonos volt. A legmagasabb gyermekszámokat – a szakmai karrier kivételével – azok a nők mondták, akiknek a tíz évvel későbbi adatfelvétel idején három, illetve négy vagy annál több gyermekük volt. A legalacsonyabb gyermekszámok pedig az egygyermekesekhez, illetve a gyermektelen nőkhez kötődtek.

Tíz évvel később a különböző gyermekszámú nők véleménye lényegesen differenciáltabbá vált. Minél több gyermeke született a nőnek, annál inkább változtatott véleményén, már legalábbis a fontosság átlagos értékét tekintve. A gyermekszám-preferenciák is abban az irányban változtak, ahogy a kívánt gyermekek száma. A gyermektelen és az egygyermekes nők csökkentették ezeket, azok a nők pedig, akiknek kettő vagy annál több gyermekük született, a korábbinál magasabb gyermekszám mellett tartották az életcélokat megvalósíthatónak. Az ilyen irányú változás az életcélok többségét jellemezte. A nagyobb különbségek éppen olyan életcéloknál alakultak ki, amelyek függetlenek voltak a pénzületi és időbeli korlátoktól. A családon kívüli tisztelet elérését, a vallás szabályai szerinti életet, valamint a boldog családi életet kétszer, két és félszer több gyermek mellett gondolták megvalósíthatónak azok a nők, akiknek legalább négy gyermekük született, mint a gyermektelenek. A legegységesebben pedig a szakmai karriert ítélték meg, ezt tartották a legkevésbé összeegyeztethetőnek a gyermekvállalással. Bár e kohorsz erősen családcentrikus, a szakmai karriert a felkínált értékek vége felé rangsorolták, ez utóbbi eredmény is ráírta-

nyítja a figyelmet a szakmai karrier fontossága növekedésének szerepére a jelenleg tapasztalható termékenység csökkenésének magyarázatában.

A gyermekszám-preferenciák, a kívánt és a megszületett gyermekek számának változása közötti kapcsolatról a mindennapi tapasztalataink alapján feltételezhetjük hogy nem egy egyirányú, ok-okozati összefüggést tükröz, hanem valószínűleg egy összetett folyamat eredményeként alakult ki. Az emberek gyermekszámmal kapcsolatos elképzeléseinél az értékrendjük, s a hozzá kapcsolódó gyermekszám-preferenciák fontos kiinduló alapot jelentenek, de a mindennapi tapasztalataik alapján ezek módosulhatnak, s változást okozhatnak a korábbi terveikben és azok megvalósulásában, valamint értékrendszerükben. A házasságkötéskor meglévő érték- és gyermekszám-preferenciák már jelezték a nők beállítódásának különbségeit, de véleményük jellegzetes változásában, s fokozódó differenciálódásában minden bizonnyal nagy szerepe volt a tíz évvel későbbi helyzetüknek is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Kamarás, Ferenc (1998):* Population Policy as a National Issue. In: Population, Family, and Welfare. Vol. I. Clarendon Press, Oxford. 139–157.
- Központi Statisztikai Hivatal (2003):* Tíz évvel a házasságkötés után (az 1990–1991-ben házasságot kötött nők longitudinális vizsgálata) 2001. KSH
- Palomba, Rosella (1998):* Value Preferences and Attitudes on Population. In: Population, Family, and Welfare. Vol. II. Clarendon Press, Oxford. 51–71.
- S. Molnár Edit (2002):* A közvélemény gyermekszám-preferenciái. In: Népeség – értékek – vélemények. Szerk. Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt, KSH Népeségutódományi Kutatóintézet Kutatási Jelentései 73. 35–53.

Tárgyszavak:

Életmód, Termékenység

DAILY OBJECTS OF LIFE AND CHILD NUMBER

Summary

This paper was based on the data survey made on women having got married in 1990/91 just after their marriage and ten years later (N=3155). There were several questions in both surveys by the help of which we wished to be informed on the respondents' opinions of marriage, family life and other values. One part of the questions asked about the importance of different objects of life while the other part about the child number by which those objects were still realisable.

The values relating to family and children had a great part in the women's scale of values at their marriage as well as ten years later. The respondent women considered particularly important the happiness of family life, the suitable nursing, upbringing and education of children. Of examined daily objects of life the individual objects and life in accordance with the rules of some religion expressly took place among the less important values, at the bottom of the scale of values.

The differences between women's values relating to children could be pointed out even after their marriage but ten years later the opinions of women of different child number became significantly more differentiated. They changed particularly their child number preferences in accordance with the changes in the number of children wished by them. Childless and one-child women lessened their child number preferences while the others considered their objects of life realisable with higher child number than earlier. This kind of changes characterised most of the objects of life. Larger differences could be observed just in the case of those objects of life that were independent of financial means and restrictions relating to time (e.g. being respected out of the family, living in accordance with the rules of some religion, happy family life). The respondents judged the professional career the most uniformly: they considered it the least reconcilable with childbirth.

Concerning the child number preferences, the connection between the changes in the number of wished and born children we can suppose on the basis of our daily experiences that the mentioned connection doesn't refer to an unilinear, causal relation. It must be the result of a process, the components of which mutually strengthen each other. The value and child number preferences at marriage had already shown the differences of women's attitudes, but the position in which they lived ten years later had definitely a great part in the characteristic change and differentiating of their opinions.